

Noord-Frankrijk per fiets

door Joh. Bolman

Voorals als onze vaderlandse zomers zich enkele jaren achtereenvolgens van hun slechtste kant hebben laten zien, wordt de trek naar het warme Zuiden, op zich zelf toch al groot, extra gestimuleerd. Niet alleen vanuit Nederland maar uit geheel noordelijk Europa. En ook de bewoners van het noorden en midden van Frankrijk gaan er 's zomers massaal heen.

De uittocht vindt vooral aan het begin van de schoolvakanties plaats. Vader heeft, als hij geen onderwijsman is, als regel drie, hoogstens vier weken beschikbaar en een korte reisduur komt de 'echte' vakantie dus ten goede. Men start daarom het liefst vrijdagmiddag reeds: 'als we flink doorrijden, komen we zeker nog voorbij Parijs en dan blijven er nog maar een 700 kilometer over die we op zaterdag zelf met de zwaarbeladen wagen best kunnen doen'.

Door dat overdrukke gejaagde verkeer zijn er talrijke ongevallen en door oververmoeidheid komen hartinfarcten e.d. geregeld voor. De ANWB-alarmcentrale werkt op hoogspanning!

De architectuur (Kathedraal van Laon)

Wie in een dergelijk tempo door Frankrijk snelt, ziet onderweg weinig, zeker niet van de plantenwereld. Kan het anders, bij voorbeeld te voet of per fiets? Zeker! Zo maakte ik in het vroege voorjaar van 1971 een voettocht van Millau in Zuid-Frankrijk naar Dijon en in 1978 trok ik gedurende de eerste drie weken van juni per fiets door het noorden van dat land.

Als je wat ouder bent – zo boven de 70 – moet je natuurlijk geen Tour de France willen gaan rijden, zelfs niet met drie versnellingen. Want ook je bagage weegt; al beperk je die nog stringent, helemaal zonder kan het ook weer niet en flora plus fototoestel, zwaar of niet, móeten mee.

Ik koos voor de fietstocht de route Mons (Belgisch-Franse grens) – Laon – Reims – Eprenay – Troyes – Sens – Orléans, dus met een grote boog oostelijk om Parijs heen, en vermeidde de toppen. Veel hoger dan ca. 200 meter kwam ik daardoor niet en het gebied bleek zo best te befietsen, al moest ik vooral om Reims enkele keren het laatste stuk van een helling met het transportmiddel aan de hand afleggen.

Het plan om van Orléans af nog de Loire af te zakken, gaf ik later op doordat het al die tijd goede weer toen omsloeg en de west-oost-circulatie inzetten die daarna in het noorden van Europa bijna zonder onderbreking de dienst uitmaakte.

Zoals gewoonlijk, was mijn tocht aan twee onderwerpen gewijd: natuur en architectuur. De laatste kwam vooral in de steden aan bod, de natuur onderweg.

Het landschap (omg. le Quesnoy)

Door een blik op een kaart van Frankrijk waarop de hoogte van het terrein ongeveer valt na te gaan, bijv. in de Grote Bosatlas, kunt u zien dat het gebied van oost naar west doorsneden wordt door een aantal rivieren, o.a. de Oise, Aisne, Aube, Seine, Marne en Yonne, waartussen hogere golvende vlakten liggen. Stelt u zich van die rivieren daar, die we meestal van

Hangende zegge

school en helaas uit de beide wereldoorlogen van naam kennen, echt niet te veel voor; ze zijn althans 's zomers vrij smal en meestal niet bevaarbaar. Langs verschillende ervan ligt evenwel een kanaal met sluizen, zoals het Marne-Rijnkanaal.

Het eigenlijke rivierlandschap is bijzonder fraai en als je het eenmaal gezien hebt, begrijp je ook meteen het werk van de schilders van de Barbizon (Corot, Millet, Daubigny e.a.) veel beter. Langs de rivieren liggen doorgaans vrij brede, nauwelijks begaanbare moerassen, begroeid met prachtige wilgen, populieren, elzen e.d., herinnerend aan onze Hollands-Utrechtse en Overijsselse plassegebieden maar veel bosrijker. De band tussen de schilders van de Barbizon en onze latere Haagse school (de Marissen, Weissenbruchs c.s.) berust dan ook in sterke mate op overeenkomst van het hen omringende landschap.

Maar de belangstelling van de Natura-lezers gaat uiteraard meer uit naar de 'natuurhistorische' aspecten van mijn tocht. Beginnend bij de rivieren, vond ik de flora daarlangs niet bijzonder rijk, hetgeen ik toeschrijf aan de zware alluviale, vaak ook weinig kalk bevattende bodem. Toch waren er soms voor ons interessante planten te zien, vooral in de wat grotere bossen die er hier en daar zijn.

Zo zag ik nog vóór Laon in het bos van Mormal (ten oosten van Valenciennes) de typische Hangende zegge die wij alleen nog maar op één plek in Zuid-Limburg hebben, nl.

Purperorchis

in het vochtige hellingbos bij Bunde. De soort is direkt kenbaar aan de soms wel een decimeter lange, op katjes lijkende vrouwelijke aren. In die omgeving vond ik ook diverse Welriekende nachtorchissen en enige exemplaren van de prachtige Purperorchis (*Orchis purpurea*) die vroeger bij ons als Bruine orchis te boek stond. Beide namen acht ik weinig karakteristiek; de helm is wel donkerpurper doch vrij klein, terwijl de veel grotere brede lip, hoewel fijngestippeld, een overwegend blanke indruk maakt.

Ook elders kwam ik deze bij ons eveneens in Zuid-Limburg zeldzaam voorkomende soort enkele keren tegen, maar nooit in groot aantal. Het is ook een der prettige kanten van zo'n 'dichtbije' reis dat je geregeld soorten aantreft die bij ons nog nét (kunnen) groeien, maar dan doorgaans slechts op één enkele plek, welke voor het 'grote publiek' niet toegankelijk is, te aanschouwen zijn.

Langs een bosrand trof ik op een latere dag ook de prachtige *Melittis melissophyllum* aan, die geen Nederlandse naam heeft. De wetenschappelijke is afgeleid van het Griekse woord voor honingbij en wijst ongetwijfeld op de honingrijkdom van de ruim 3 cm lange, wit met roze 'dovetelbloemen'. De Duitsers noemen deze plant Immenblatt; ook Imme betekent honingbij en het zit bij ons nog in het woord imker = bijenhouder verscholen.

*Melittis
melissophyllum*

Verboden slakken
te verzamelen

Ik kende deze soort van vroegere reizen in Frankrijk en Italië, maar het is toch telkens weer een vreugde, deze mooie plant terug te zien. Ze hoort thuis in lichte loofbossen en groeit vooral aan de randen ervan. Ik moest voor een goede foto in de natte weggreppel stappen. De soort prefereert kalkhoudende grond en toen ik haar voor het eerst op deze reis zag, was ik al voorbij Reims waar je al ten volle op de kalk van het Bekken van Parijs zit.

Alvorens de bosflora voorlopig vaarwel te zeggen, wil ik nog even wijzen op een merkwaardige foto die ik in een moerasbos langs de (daar nog smalle) Seine ten noorden van Troyes maakte. Zoals bekend schiet de Fransman op alle wilde dieren, groot of klein, die hij in het veld ziet. Als er ergens drie bomen staan, hangt er al een bordje aan met 'Chasse privée' of 'Chasse réservée', soms zelfs afgekort tot 'C.R.' en dat betekent dan beslist geen 'Culture et Récréation'! Toch is er wel eens iets van 'bescherming' te zien, getuige dat bord in dat moerasbos, nl. een refuge (toevluchtsoord) voor wild en een verbod tot het inzamelen van wijngaardslakken (escargots) van 1 maart tot 31 mei. Zoölogisch ongeschoold, neem ik aan dat in die periode de laatstgenoemde beesten aan hun voortplanting bezig zijn. Maar of die bescherming op louter dierliebende gronden berust...?

Gelukkig zijn bepaalde vogelsoorten in Frankrijk ondanks al dat geschiet bepaald niet uitgeroeid; het aantal zingende nachtegalen en

roepende koekoeken was groot en zeer geregeld viel in die vochtige bossen ook het sonore doedeloze van de wielewaal te beluisteren.

Van nature ben ik eigenlijk geen 'bosjesman'. Zij het niet geboren dan toch wel getogen in de kop van Noord-Holland, trekt wat open landschap me altijd het meeste aan. Bijzonder heb ik dan ook genoten van de hogere, wat golvende vlakten tussen de oost-west verlopende rivierdalen. Frankrijk is in hoge mate een agrarisch land en de stem van zijn groene front is in de E.E.G. duidelijk waarneembaar. Het noordoostelijk deel heeft veel graanbouw, voorzover in bepaalde streken, o.a. rondom Reims, de wijnbouw niet overheerst.

Prachtig zijn de enorme korenvelden, vooral naast de akkers met de altijd wat 'stijve' tarwe die met de veel levendiger gerst welke in die eerste warme weken van juni soms al wat begon te gelen. Gelukkig teelt men er weinig mais; ik zag zelfs een aanplakbiljet waarop de boeren werden aangespoord hun kostelijke inlandse graansoorten niet te vervangen door dit (vervelende) buitenlandse gewas. Een enkele maal waren er mooi geel bloeiende velden, maar voor Koolzaad leek het me rijkelijk laat. Men teelde dan Witte mosterd (*Sinapis alba*) waarvan het zaad inderdaad bij de mosterdfabrikage wordt gebruikt. Zeer typisch zijn de hauwen met hun zwaardvormige afgeplatte snavels.

Gerste-aren

Het prettige van dit grote, zeer kalkrijke agrarische gebied – braakliggende akkers zagen soms spierwit – is dat je er vaak nog kleine of wat grotere bosjes in aantreft die botanisch zeer interessant zijn. Dat begon al vlak bij Reims en zette zich voort tot het trajekt Troyes-Sens dat wel zeer soortenrijk bleek. Maar ook gewoon op de bermen van de tertiaire wegen, die ik natuurlijk ter vermijding van verkeersdrukte zoveel mogelijk koos, was dikwijls veel te vinden.

Ik denk hierbij wel in de eerste plaats aan de prachtige Wilde weide die je er geregeld kunt ontmoeten. In ons land is deze praktisch niet meer te vinden; de laatste druk van de Heukels-flora zegt: 'vroeger niet zeldzaam in het Fluviatiele district en Zuid-Limburg, thans vrijwel verdwenen.' Het is een familielid van onze Hengel, het 'dooie' bleekgeelbloemige ding dat we langs onze loofbossen op zure zandgrond zien.

Wat steekt die Wilde weide daarbij gunstig af! De purper-met-felgele bloemen zijn omgeven door purperen schutbladen en staan in een dichte tros die je al van ver af opvalt. Echt een prachtplant. Jammer dat Natura geen kleurendruk heeft, zodat u het met zwart-wit moet stellen.

Even voor Reims ontmoette ik ook m'n eerste Bokkenorchis op de wat afgekalfde steile helling van een holle weg. Later ben ik ze juist op zulke standplaatsen, dus min of meer gestoorde, herhaaldelijk tegengekomen, soms exemplaren van meer dan een halve meter hoog en met

Bokkenorchis

bloemtrossen van wel 40 centimeter, de lange lijnvormige wat gekronkelde middenlippen wapperend in de wind. Een bokkelucht heb ik in het vrije veld niet kunnen waarnemen hoewel ik scherp van reuk ben. Meerdere exemplaren samen in een warme auto zouden volgens de literatuur echter een minder aangenaam reisgezelschap vormen. Maar waarom zou u ze voor wat stank afplukken? Bewonder ze liever in de frisse open lucht!

Langs de wegen ook herhaaldelijk de geelbloeiende Wede, bij ons langs de Rijn en zijn takken sporadisch aan te treffen. Ik herinner me goed m'n eerste exemplaar aan de oever van de Waal onder de Zaltbommelse spoorbrug; het was al uitgebloeid en ik beschikte dus alleen over het blad en de platte hangende vruchtjes die je niet zo dadelijk als de hauwtjes van een Kruisbloemige herkent, temeer daar ze omlaag hangen, betrekkelijk klein zijn (2 cm), en naar

Wilde weide

de top geleidelijk breder worden. Het heeft me toen al heel wat moeite gekost, de plant op naam te brengen.

In Noord-Frankrijk is deze oude verfplant – het tweede deel van haar wetenschappelijke naam *Isatis tinctoria* wijst daarop – langs de wegganten vrij algemeen. Volgens Caesar verfden de Britten zich met het blauwe wedesap ter afschrikking van de invallende Romeinen.

Een merkwaardige vondst vormde een enorme Walstrobemraap zo maar aan een wat grotere weg waarvan de berm en net waren gemaaid. Men doet dit tegenwoordig ook in Frankrijk tegenwoordig met kleine machines die gelukkig slechts een vrij smalle strook langs de weg bestrijken en het achterste deel van de vegetatie als regel ongemoeid laten. Hierdoor blijft voor vele soorten de kans op zaadvorming en voortplanting behouden.

Walstrobemraap

Maar die bremraap stond midden tussen het nog verse hooi te pronken; er was beslist niet omheengemaaid. De plant moet zich dus ná het maaien zeer snel hebben ontwikkeld. Ik weet niet of hierover waarnemingen bekend zijn. Anders zou het interessant zijn die eens te doen. Vermoedelijk zullen het weer en de temperatuur bij het al of niet snel opschieten een rol spelen. Iets voor bewoners van de duinrand?

Elders trof ik, op Kruisdistel, een andere bremraapsoort aan, de lichtpaarse *Orobanchë amethystea*, die niet mag worden verward met onze

Blauwe bremraap (*O. purpurea*). Vroeger is *amethystea* ook voor Nederland vermeld doch dit berustte op onjuiste determinatie. Behalve op Kruisdistel, een schermbloemige (!), woekert ze o.a. ook op Peen.

Een andere paarsbloeiende plant die ik veel meer zag, was de merkwaardige Kuifhyacint met van onderen afzonderlijke bruinachtige bloempjes, geleidelijk overgaande in paarsere dito en dan tenslotte boven op de stengel een kuif van langgesteelde, meestal onvruchtbare donkerpaarse bloemen. In Zuid-Europa is het een typische wijngaardplant, evenals een andere verwant van onze Blauwe druifjes, nl. de dieppaarse en geurige *Muscari racemosum*. De Kuifhyacint komt bij ons nog wel eens adventief voor, met name in de duinen, en is dan meegekomen met uit het buitenland afkomstig fazantenvoer.

Orobanchë
amethystea

Als laatste 'wegkantplant' noem ik de Vogel-melksoort *Ornithogalum pyrenaicum*, die me verscheen als een grote, totaal bladloze tros van groenige zestallige bloempjes. Ze bleek heel gemakkelijk te determineren en de Franse flora vermeldde bovendien bij de soortbeschrijving dat de bladen tijdens de bloei al afgestorven zijn. Het is een submediterrane-subatlantische plant; ik zag haar enkele malen in de omgeving van Orléans, dus al vrij westelijk.

Een floristisch onvergetelijke dag beleefde ik 14 juni op het traject Troyes-Sens waar het zeer kalkrijk was. Ongeveer bij Pierry St. Pierre lag

een bosgebiedje, ten dele met slecht naaldhout, waarin een soort recreatiebedrijf resideerde. Het was dus een plek waar vrij veel publiek kwam. En juist daar was een botanische rijkdom die me altijd zal heugen. Het 'miegelde' langs dat bos van de orchideeënsoorten: Bokkenorchis, Keverorchis, Welriekende nachtorchis, maar ook de eivormige aren van het helderpurperen Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis*) en enkele exemplaren van de wat vreemd er uitzijende Poppenorchis, beide bij ons weer uiterst zeldzaam.

Het geslacht *Ophrys* was vertegenwoordigd door de spectaculaire Hommelorchis, de drie naar boven staande bloemblaadjes roze, de fluwelige lip warmbruin met gele tekening. In het bos zelf nog niet bloeiende Breedbladige wespenorchissen en in de rand ervan, helaas met daardoor wat wisselend licht en dus weinig fotogeniek, een flinke pol Klein wintergroen.

*Ornithogalum
pyrenaicum*

Ik ben ervan overtuigd, dat er ter plaatse ook nog wel een paar vroege orchideeënsoorten hebben gebloeid, o.a. het Soldaatje, dat ik elders al vrijwel uitgebloeid had zien staan en dat er in die streek nog meer te vinden valt als je er eens een paar dagen voor neemt.

In de vegetatie langs het bos, een schraal begroeide wegberm, ontdekte ik verder o.a. Steentijm en Harig zenegroen, beide liefhebbers van kalk, alsmede een lichtroze Vlassoort, *Linum tenuifolium*, een plant van Midden- en Zuid-Europa welke bezig is haar areaal naar het noorden uit te breiden en nu ook in België

valt aan te treffen. Over de Paardehoeftklaver, waarover ik in 1954 in *Natura* schreef, zwijg ik nu maar. Doch tussen haakjes: ze groeit nog steeds – zij het veel minder dan voorheen – in die wei langs de Lek, gelukkig thans enigszins beschermd en met een beheersplan ervoor in de maak.

De lezer begrijpt wel: in afstand was ik die dag nog maar bitter weinig opgeschoten, want vooral het fotograferen van al dat moois kostte tijd. Uit m'n dagboek, waarvan ik de doorschriften periodiek aan m'n vrouw zond, citeer ik: 'Na die orchideeëncollectie passeerde ik op afstand een klein plaatsje. Ik had dorst en wilde wel wat drinken, maar dacht: 't komt wel in een volgend dorp. Ergens zat echter langs de weg een oude man voor een bloemrijk huis, wie ik toch maar om wat water vroeg. Hij noodde me in de tuin, presenteerde me een stoel en informeerde waar ik vandaan kwam.

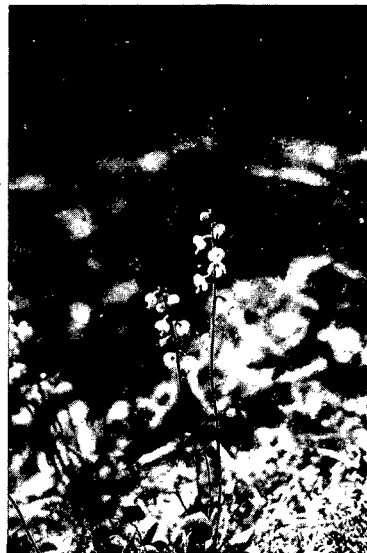

Hondskruid

Ik antwoordde: des Pays Bas. Tot m'n stomme verbazing zei hij toen: 'maor dan kunde ge ok wel Ollands praoten'. Het bleek een boer te zijn uit Mechelen (België), nu 78 jaar oud en al 50 jaar geleden naar Frankrijk geëmigreerd. Hij vertelde me dat er in die streek toentertijd meer Belgische boeren waren neergestreken en dat de Fransen veel van ze hadden geleerd (Wie het boek 'Boerin in Frankrijk' van Wil den Hollander kent, zal dat best begrijpen). Vroeger was er veel meer bos in de streek; ook hij had hele stukken gerooid.' Ik hoopte dat ze wat er nu nog hier en daar is, maar laten staan!

Poppenorchis

*Klein
wintergroen*

Ik bereikte de kleine stad Sens toch nog dezelfde dag, dank zij het prachtige weer en het lange junilicht, bleef er een dag over en kreeg toen te maken met regenbuien. In de late middag van zondag 18 juni fietste ik Orléans binnen.

Reeds zaterdag d.a.v. was ik door een deel van het grote Forêt d'Orléans gekomen dat zich ten noorden van de stad vrij ver naar het oosten uitstrekt. Ondanks het matige weer was het me toch niet ontgaan dat er langs de door het bos lopende grote weg vrijwel witte orchideeën stonden. Vanuit het plaatsje Fay-aux-Loges, waar ik overnachtte, ongeveer 20 km van Orléans, reed ik de volgende morgen eerst met wat beter weer naar de groeiplaats terug. Ook langs de bospaden dwars op de grote weg bleken die orchideeën in groot aantal aanwezig.

Bosorchis

Bij determineren kwam ik telkens uit op Gevlekte orchis; het was evenwel beslist niet de in ons land algemene ondersoort *maculata*. De 'Quatre Flores de France' geven echter maar weinig ondersoorten zodat ik thuis de zaak verder uitzocht. Het was de ondersoort *fuchsii*, bij ons wel *Bosorchis* genoemd en zeldzaam in o.a. lichte loofbossen op kalkhoudende leem- en zandgrond. Het biotoop bij Orléans stemde daar goed mee overeen. Een afbeelding van deze *Bosorchis* komt voor op pag. 312 van 'Wilde Planten' (Natuurmonumenten-uitgave), maar de bloemkleur is daar paars. De planten van Orléans lijken wel sprekend op die van het op bladz. 76 in het onlangs verschenen boek-van-de-maand 'Plantenrijk' (door Schroevers-den Hengst) gereproduceerde dia.

In de omgeving van Fay-aux-Loges zag ik langs het Canal d'Orléans grote bollen Mistletoe op acacia's zitten; de bomen stonden er maar matig bij. Voordien had ik ze veel gezien op populieren, minder vaak op appelbomen en enkele malen op wilgen. Men meent wel dat het in feite verschillende rassen zijn, elk ingesteld op een eigen gastheersoort.

Te Orléans, de stad van Jeanne d'Arc, bleef ik nog enige dagen alvorens per trein naar Nederland terug te keren. Toen ik een keer langs de daar reeds brede Loire wandelde, over de hoge zuidelijke kade van grote veldkeien, bleken

*Mistletoe
op populier*

daartussen Breukkruid en Hertshoornweegbree te groeien, de eerst bij ons vooral voorkomend langs zandige rivieroeveren, de tweede in het bijzonder aan de zee kant. Deze weegbreesoort is echter toch geen obligate zoutplant, want op die hoge wal langs de Loire was van zout beslist geen sprake, wél van stikstof die de plant vermoedelijk veel meer nodig heeft dan zout.

Voor beide plantesoorten had ik overigens niet zo ver weg hoeven te gaan, want ik heb ze alle twee in Amsterdam: Hertshoornweegbree groeit, zoals u in mijn boek 'Wilde planten in en bij Amsterdam' (verkrijgbaar bij Bureau KNNV, Hoogwood) kunt nalezen, al jaren dicht bij het Concertgebouw, nl. in de Banstraat vlak bij mijn huis, en Breukkruid trof ik in 1978 in diverse lichtgroene plakaten tussen de spoorrails van de Panamakade in het oostelijk havengebied aan.

Het lijkt me, nu fietsen weer 'in' is, nuttig aan m'n relaas enige praktische wenken toe te voegen. Het vervoer van een fiets naar het buitenland en terug vormt geen enkel probleem; als je maar een (vooraf verkrijgbaar) kaartje hebt, accepteert de bagageafdeling van een 60-tal stations in ons land je fiets ten vervoer naar den vreemde. Terug gaat het even gemakkelijk. Duur is het evenmin. Tot 500 km is de prijs thans ca. f 8,—, boven 2.000 km ongeveer f 16,—, maar voor hetzelfde geld kun je er ook twee tegelijk verzenden. Verzekering

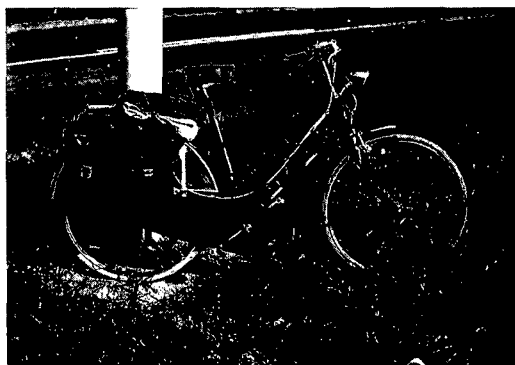
is mogelijk. De fiets enige dagen van te voren aanleveren. De N.S. heeft een foldertje: 'de fiets mee op uw buitenlandse reis', waarin alles staat.

Mijn verkeerservaringen in Frankrijk zijn zonder meer goed. Een automobilist behoort je te passeren met minstens 1 meter tussenruimte en dóét dit als regel ook, zelfs als je een klein stukje grote weg niet geheel kunt vermijden. Maar binnenwegen zijn natuurlijk veel rustiger en 'bloemrijker', dus vooral de gele of witte wegen op de alom verkrijgbare Michelinkaarten 1:200.000 nemen. Gebiedsgewijze koop ik tevens de bijbehorende Guides Verts die vooral over de steden veel wetenswaardigs geven.

Frankrijk is momenteel niet duur. Bij een frankenkoers van 50 cts gaf ik voor overnachting plus redelijke avondmaaltijd in een éénsterrenhotel gemiddeld zo'n f 30,— uit; met z'n tweeën komt het per persoon goedkoper want als eenling betaal je voor een tweepersoonskamer (eenpersoonskamers zijn schaars) de daarvoor vastgestelde prijs.

Op de Michelinkaarten valt ongeveer de hoogte te zien. Een gewone Nederlandse fiets is vrij zwaar; mijn drie versnellingen gaven veel gemak, en ook mijn 'pastoorsmodel-fiets' waarmee je vrijwel risicoloos kunt afstappen, vooral met bagagetassen achterop een voordeel (ook als je nog wel eens thuis in druk verkeer fietst!). Met mijn versnellingen kon ik de meest 'luie' hellingen in het beschreven gebied wel halen; het is ook een kwestie van rijtechniek, nl. wat vaart houden voor je weer moet gaan klimmen. Bagage natuurlijk zo licht mogelijk, dus niet te veel mee! In bijna alle hotels is kleren wassen officieel niet geoorloofd, maar dat kan m.i. nooit gelden voor enkele stuks.

De 'pastoorsfiets' met bekapping

Een toerist kan geen voorraad voor 3 of 4 weken meeslepen. Natuurlijk geen natte boel maken!

Onderdak-komen gaf zelden moeite. In het hoogseizoen is dat wellicht wat anders. Je kunt beter 's morgens wat vroeg zijn en er 's middags tijdig mee beginnen om wat speling te hebben als het niet meteen lukt. Ontbijt hoeft in de hotels niet per se en is relatief duur. Ik nam het wel, maar zorgde zelf voor m'n 'lunch', alleen brood met paté e.d. Veel dorpen hebben geen bakker en melkboer meer; de plaatselijke zelfbediening heeft meestal alles en vaak hoor je in de loop van de morgen wel ergens de bel of toeter van een rijdende winkel. Om 11 uur kopen bespaart uren lang meeslepen.

Wie onderweg ook wat van de steden wil zien, kan het beste zo aanleggen dat hij er zaterdagmiddag arriveert en tot maandagmorgen blijft. Musea zijn nl. meestal op zondag open en maandag dicht, evenals vele winkels. Bovendien is de stad op zondag veel rustiger.

Illustraties naar dia's van de schrijver.

Niet in de laatste plaats: welke flora? Wie behoorlijk Frans kent, neme de genoemde 'Quatre Flores de France', wel wat zwaar maar de best bruikbare. Lichter is de 'Flore complète' van Bonnier c.s.; niet iedereen kan echter overweg met het daarin gevolgde determinatiesysteem van haken en akkolades. De eveneens in het Frans gestelde 'Nouvelle Flore de la Belgique' van De Langhe e.a. bestrijkt ook een stuk van Noord-Frankrijk.

Uit mijn verhaal hebt u evenwel gezien dat althans in Noord-Frankrijk veel soorten groeien die – zij het zeldzaam – ook bij ons voorkomen en daardoor in de Nederlandse flora's staan, reden waarom ik in die gevallen doorgaans afzag van het mede-vermelden van de 'Latijnse' namen ervan. Maar hoe zuidelijker men komt, des te meer soorten die wij niet hebben.

Wie nog meer wil weten, kan het me altijd vragen.

Adres van de auteur:

Het Rijksherbarium 150 jaar

door W. Vink

Na de bevrijding van de Franse overheersing in het begin van de vorige eeuw werd het onderzoek naar de natuurlijke rijkdommen van Nederlands Indië met kracht aangevat. De tijdens deze exploraties bijeengebrachte botanische collecties vormden de basis voor het in 1829 gestichte Rijksherbarium, waarvan Blume de eerste directeur werd. Het rijksherbarium werd gevestigd in Brussel, maar tijdens de woelingen van 1830, die leidden tot de afscheiding van België, werden de collecties uit veiligheidsoverwegingen naar de noordelijke Nederlanden verscheept. Op die manier kwam het Rijksherbarium in Leiden waar toen al de Hortus Botanicus en het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie (opgericht in 1820) aanwezig waren.

In de beginjaren was het onderzoek geheel gericht op Indië. Zo schreef Blume een aantal grote werken over de flora van Java. Na een

slaperige periode kwam het instituut in het begin van deze eeuw langzaam weer tot leven. Goethart moderniseerde de collecties en begon, samen met Jongmans, met de plantenkaartjes van Nederland (1902). Met Lam (1933) kwam het onderzoek van de Aziatische tropen weer op gang en onder Van Steenis werden de uitbouw en de diversificatie voltooid.

Op het ogenblik wordt aan een gebalanceerde verscheidenheid van projecten gewerkt. Hieronder neemt het onderzoek aan de Malesische flora een centrale positie in. De resultaten worden gebundeld in de Flora Malesiana, een flora voor Indonesië, Malaysia, de Filipijnen en Nieuw Guinea. Een gigantische (internationale) onderneming die onder Van Steenis in 1948 met veel durf van start ging. Van de ongeveer 30.000 soorten zaadplanten en varens in dat gebied zijn er tot nu toe zo'n 4.000 gepubliceerd; dat lijkt relatief weinig, maar het is bijna